

Forum-kazalište

Nenasilno rješavanje sukoba i metoda forum kazališta



PRIRUČNIK ZA STUDENTE,
NASTAVNIKE I STRUČNE SURADNIKE

IMPRESUM

Priručnik „Nenasilno rješavanje sukoba i metoda forum kazališta“

priručnik za studente, nastavnike i stručne suradnike

Izdavač:

Savjetovalište "Luka Ritz"

Tisak i oblikovanje:

B.T. Commerce

Naklada:

500 kom

Zagreb, 2014.

*Ova brošura je nastala uz financijsku pomoć
Ministarstva socijalne politike i mladih.*



“Nasilnik, žrtva i promatrač su tri lika u tragičnoj predstavi koja se svakodnevno odvija u našim domovima, školama, na igralištu i ulicama... Jednom kada razumijemo uloge možemo početi popravljati scenarij i stvarati alternative, zdravije uloge koje ne zahtijevaju pretvaranje i nasilje... No scenarij se može prepraviti, mogu se stvoriti nove uloge, radnja se može promijeniti, pozornica se može ponovno postaviti, a tragični kraj odbaciti. Glumci to ne mogu napraviti sami. Mi odrasli (promatrači) moramo izaći iz svojih sjedala – ne smijemo biti pasivna, nepažljiva, zamorena, uzbuđena ili duboko ožalošćena publika. Djeca trebaju novu predstavu, a mi odrasli možemo postati aktivni sudionici u temeljitom prepravljanju teksta.”

(Coloroso B., “Nasilnik, žrtva i promatrač”)

ŠTO JE SUKOB?

Svakodnevno se susrećemo sa sukobima - u odnosima s prijateljima, u školi, u obitelji, na radnom mjestu, ali često ih ne znamo definirati. Sukob je pojam koji označuje situaciju u kojoj postoje **suprotna zbivanja i tendencije, ponašanja, čuvstva**. Riječ je o vrlo čestoj i univerzalnoj pojavi koja se očituje kako unutar samog čovjeka, tako i između dvoje ili više ljudi. Do interpersonalnih konflikata dolazi u situacijama **kada ne možemo odlučiti što da učinimo, kada se javi sukob između naših osobnih motiva, ciljeva i mogućih načina njihova ostvarenja**. Riječ je o sukobima uvjerenja jer je izvor sukoba u tome što različiti ljudi na različite načine percipiraju istu situaciju i što potpuno vjeruju svojoj percepciji. Sukobi su normalna pojava koja se javlja u svim odnosima, no ako konfliktnu situaciju ne rješavamo, one mogu imati teške posljedice kao što su agresija, psihosomatske bolesti, ovisnosti, depresija, pretjerano iscrpljivanje radom i sl.

ŠTO JE KONFLIKT?

Riječ konflikt dolazi od latinske riječi conflictare (udariti u što, boriti se), za razliku od toga kineski znak za ovu riječ sastoji se od znaka opasnost i znaka prilika. Naš izraz koji nam je najbliži i

nama najrazumljiviji u shvaćanju značenja označuje sukob ili zajedničku sudbinu. Konflikt je širok pojam, a odnosi se uglavnom na sve situacije u kojima postoje suprotni motivi, događaji, svrhe, impulsi i sl. Konflikt sam po sebi nije ni „dobar“ ni „loš“, a cilj nam ne treba biti traženje odnosa bez problema, nego naučiti kako sukobe rješavati na odgovarajući način.

ŠTO SVE MOŽE BITI UZROK SUKOBA?

Uzroci sukoba mogu biti različiti:

- razlika u percepciji problema
- nezadovoljavanje potreba (vanjske i unutarnje prepreke)
- razlika u sustavima vrijednosti
- razlika u ciljevima i interesima
- rivalstvo
- nesigurnost
- otpor prema promjenama
- konfuzija uloga
- težnja za identitetom
- siromašna komunikacija ili pomanjkanje komunikacije

KOJE VRSTE SUKOBA POSTOJE?

INTERPERSONALNI (između osoba) / **INTERGRUPNI** (između grupa) / **INTERKULTURALNI** (između kultura)

nastaje zbog motiva koji uzrokuju neprihvatljivo ponašanje, a koji su tako jaki da ih ne možemo promijeniti ili utjecati na njih. Konfliktna situacija zapravo je sukob potreba jedne i druge strane. Zato se i kaže da „ne postoji sukob ljudi, nego njihovih potreba“. Problem imaju i jedna i druga strana jer jedno od njih svojim ponašanjem onemogućuje drugome zadovoljenje njegove potrebe. U vezi s takvim situacijama, najozbiljniji sukobi proizlaze iz naših pokušaja da kontroliramo druge koji ne žele prihvatiti našu kontrolu, jer ono što mi želimo njih ne zadovoljava.

ISTINSKI, PRAVI SUKOBI su sukobi koje obilježava stanje u kojem, bez obzira na to što radimo, uvijek postoji razlika između onog što želimo i što imamo – to je stanje gubitka kontrole nad sobom, te je takav sukob uzrok jakih, dugotrajnih patnji (gubi se puno snage, energije i kontrole). Takvi konflikti nisu česti, mnogo češće se ljudi nalaze u situacijama koje izgledaju kao pravi konflikti, ali to nisu. Nazivaju se **lažni konflikti** jer u tim situacijama uvijek postoji bar jedno ponašanje koje će razriješiti konflikt, ali to ponašanje osoba u konfliktu rijetko želi upotrijebiti (npr. osoba koja želi studirati, ali nema novca, pa mora raditi).

KOJI NAČINI RJEŠAVANJA SUKOBA PRODUBLJUJU SUKOB?

Napomenuli smo da je sukob dio čovjekova života, nešto što nije moguće izbjeći. Stoga, težište nije u sprečavanju sukoba, već u učenju konstruktivnih načina njihova rješavanja. No, nemojmo zaboraviti da nisu svi načini rješavanja sukoba dobri. Neki od njih će samo produbiti sukob.

Najčešći pogrešni načini rješavanja sukoba su:

POKORAVANJE cilj pokoravatelja je ostvariti pobjedu, poraziti protivnika i dokazati da je u pravu. Ovakav oblik sukoba je „borba za pobjedu“

Nedostaci ove metode:

- na taj način stvara se obrazac u kojem je moć uočljiva i koristi se na destruktivan način
- dominantna strana koristi moć i prednost, te stvara nezdrave odnose
- jedna strana kontrolira drugu
- „gubitnik“ je nužan, pa se stvara želja za osvetom

IZBJEGAVANJE jedna ili obje strane prave se da sukoba nema, nadajući se da će on nestati sam od sebe. Često je to strategija ljudi kojima nedostaje samopouzdanja ili je prisutan strah da će njihova borba za prava biti percipirana kao neprijateljsko ponašanje.

Nedostaci ove metode:

- izbjegavajući sukob uskraćujemo si mogućnost osobnog rasta i razvoja
- izbjegavanje samo odlaže sukob, koji kasnije može biti i gori
- izbjegavanjem sukoba frustracije postaju sve veće, često se grade i stavovi na pogrešnim i neprovjerenim pretpostavkama, što pojačava sukob

CJENKANJE nikako nije dobar način rješavanja sukoba jer se ne postiže trajno ni djelotvorno rješenje. Ovim načinom na duge staze se uglavnom uništavaju odnosi.

KRPAJE ILI PRISTUP BRZIH RJEŠENJA time sukob ne prestaje, nego se traže nove prilike za njegovo izbijanje (npr. sukob dvojice učenika rješava se razmjешtanjem u razredu)

Nedostaci ove metode:

- stvara se dojam da su osnovni problemi odstranjeni dok su u stvari prava pitanja ostala nerazjašnjena
- obje strane u sukobu ostaju pri svojem i kruto se drže svojih stajališta
- oslabljuje sve strane jer ne razvija proces u komunikaciji koji bi mogao biti djelotvoran ubuduće

IGRANJE ULOGA svaka osoba ima različite uloge u svom životu (kao zaposlenici, članovi obitelji...). Kad su u sukobu, ljudi se često skrivaju iza svojih uloga. Društvo svakoj ulozi daje određeni status, moć i prava, te očekivanja, no ta podjela često nije pravedna. Umjesto da se u rješavanju sukoba ponašamo kao čovjek prema čovjeku, mi se ponašamo kao učitelj prema učeniku, šef prema zaposleniku itd.

Nedostaci ove metode:

- mogu se ustaliti nepravedni odnosi i sustavi
- onemogućuje se osobama nižeg socijalnog statusa da sudjeluju u rješavanju sukoba
- broj mogućih rješenja je ograničen
- stvaraju se neprijateljski odnosi

Svrha sukoba je pružanje mogućnosti da se naši problemi, nezadovoljene potrebe iznesu na svjetlo dana. Time prihvaćamo sukob, te nakon što preispitamo ozbiljnost sukoba, njegovo trajanje, cilj, utjecaj na okolinu, u konačnici doprinosimo međusobnom razumijevanju. Izbjegavanje sukoba ne rješava sukob, već povećava napetost u međuljudskim odnosima. Ipak, pogrešno je shvaćati da je svrha sukoba promjena druge osobe ili prisiljavanje druge osobe na jednak pogled na problem. ☹

ŠTO SU SOCIJALNE VJEŠTINE I ZAŠTO SU VAŽNE ZA NENASILNO RJEŠAVANJE SUKOBA?

Socijalne vještine su naučeni oblici ponašanja, odnosno uvježbane sposobnosti. Uče se već od najranijeg djetinjstva u obitelji - spontano, imitacijom, metodom pokušaja i pogrešaka. Kasnije se utvrđuju ili mijenjaju kroz interakciju s ostalim grupama s kojima dolazimo u dodir (vršnjaci, škola, radne skupine i dr. te širim socijalnim okruženjem u kojem živimo. Smatra se da je osoba socijalno vješta ovisno o stupnju u kojem će komunicirati s okruženjem tako da ostvari svoje potrebe, prava, želje, a bez ograničavanja ostvarivanja sličnih potreba, prava i želja drugih osoba. Na osobnom planu socijalne vještine pridonose uspostavljanju uspješnijih odnosa s okruženjem i većem osobnom zadovoljstvu.

ŠTO JE KONSTRUKTIVNI SUKOB?

- problemi se razmatraju otvoreno
- aktivno se traže rješenja
- izbjegavaju se provokacije kao npr. vrijeđanje
- ljudi zaista slušaju jedni druge
- svatko ima priliku dati svoj doprinos
- nitko se ne povlači
- problemi su riješeni i donesene su odluke

Ključ za rješavanje sukoba je razviti pozitivnu strategiju kojom se u situaciji sukoba neće razviti u napad na drugu osobu nego u **zajednički napad na problem**. Komunikacija je osnova svakog pozitivnog rješavanja sukoba. Važno je prepoznati da imamo dar govora zbog razgovora i dogovora.

Postoje **4 aspekta poruke** koju šaljemo drugima u procesu komunikacije, a na koje treba obratiti pažnju:

- 1 sadržaj** – o čemu želimo nekoga informirati
- 2 samootkrivanje** – što tom porukom saopćavam o sebi
- 3 odnos** – za koga tu osobu smatramo (stav prema toj osobi)
- 4 utjecaj** – na što želimo osobu tom porukom potaknuti

KAKO OSTVARITI POZITIVNO RJEŠAVANJE SUKOBA?

Evo nekoliko savjeta kako sukob učiniti pozitivnim (za izgradnju i poboljšanje međusobnih odnosa):

BORBA ZA ODNOS temeljni je stav pozitivnog sukoba. Cilj je sukoba unaprijediti odnos, a ne boriti se protiv osobe. Potrebno je izbjegavati sukobe kojima je motiv borba protiv osobe s kojom smo u sukobu, a usmjeriti se na zajednički problem. Time smo već donijeli odluku o zajedničkoj borbi za dobar odnos.

USMJERAVANJE NA GLAVNI PREDMET RAZMIRICE

važno je u sukob ne unositi stare sukobe i uvrede. Tako se udaljujemo od glavne teme i mogućnosti pozitivnog rješenja.

IMENOVANJE OSJEĆAJA, NEOPTUŽIVANJE

vrijeđanje i omalovažavanje otežat će tijekom razmirice. Umjesto optuživanja potrebno je govoriti o osjećajima i biti što konkretniji (izbjegavati uopćavanja kao nikad, uvijek, svi, neki). Govorimo o tome kako se osjećamo prije, za vrijeme i nakon razmirice. Ako se osoba osjeća bolje nakon razmirice i kaže to na glas, atmosfera će sigurno biti opuštenija.

SLUŠANJE SUPROTSTAVLJENE STRANE

važno je dati osobi priliku da ispravi ili objasni svoje postupke i riječi kojima nas je povrijedila. U svojem obrazlaganju treba biti jasna i kratka, a osobi dati dovoljno vremena da govori bez upadica i prekidanja. Važno je slušati osobu, a ne smišljati odgovor i propustiti čuti nešto bitno.

ISTICANJE POZITIVNIH OSJEĆAJA

ne smijemo ih zaboraviti!

SMIREN GOVOR

treba govoriti prirodno i polako, a ne visokim tonom. Visok i kreštav ton djeluje napadački. Također, osobu s kojom smo u sukobu treba gledati u oči.

ODGODA RAZGOVORA

ako se osjetimo preumornima, ili je situacija prenapeta, dobro je odgoditi razgovor uz određivanje vremena kada će se on nastaviti. U tom slučaju motiv ne bi smio biti izbjegavanje sukoba jer tako odajemo djetinjast odnos prema problemima.

DONOŠENJE ZAJEDNIČKIH ZAKLJUČAKA

kod okončanja rasprave, dobro je donijeti neke zajedničke odluke u svezi budućeg ponašanja i djelovanja. Smatramo li da je problem riješiv ili ne? Može li nam netko pomoći? Ako je problem nerješiv, kako izbjeći nove, možda veće probleme?

SUKOB BEZ POBJEDNIKA I GUBITNIKA

ako se borimo za odnos, onda nema pobjednika ili gubitnika jer tako odnos gubi.

Ako se, nakon što smo pokušali riješiti sukob, utvrdi da postojeći problem nema rješenja, potrebno je **naći način kako živjeti sa problemom**. Takvu odluku donosimo svjesno. Odlučujemo se ne žaliti na postojeći problem, te da nećemo preuzeti ulogu mučenika.

KAKO RAZLIKOVATI SUKOB MEĐU DJECOM OD NASILJA MEĐU VRŠNJACIMA?

Nasilničko ponašanje i sukob među vršnjacima treba razlikovati. Djeca uključena u sukobe imaju jednake početne pozicije (ne postoji nesrazmjer snaga prisutan između nasilnika i žrtve), ne postoji namjera da se nekoga emocionalno ili fizički povrijedi, nema težih posljedica, incidenti su obično jednokratni ili rijetki, a djeca mogu navesti razloge zbog kojih je došlo do sukoba i pregovarati o rješenju.

Iako ih ne treba zanemariti, uobičajeni sukobi obično ne zahtijevaju intervenciju odraslih kakva je potrebna u slučajevima vršnjačkog nasilja. Oni se mogu razriješiti spontano, koristeći vještine rješavanja sukoba, ili uz pomoć odrasle osobe koja će kroz proces posredovanja usmjeravati komunikaciju djece, potičući ih da uvažavaju poziciju druge osobe i pronađu rješenje kojim će oba djeteta biti zadovoljna.

Kada procjenjujemo da je događaj zapravo dio šire slike koja uključuje sustavno nasilništvo, posredovanje se ne preporuča jer se radi se o obliku viktimizacije, a ne o sukobu. Na taj način uključenim učenicima šalje se poruka da su obje strane djelomično u krivu i tako se prebacuje dio odgovornosti na žrtvu. Poruka koju zapravo želimo poslati: ponašanja nasilnika nisu u redu i nitko ne zaslužuje da se netko prema njemu ponaša na taj način. Nadalje, posredovanje može uzrokovati dodatan strah žrtvi jer je ona prisiljena suočiti se s nasilnikom. Posljednji razlog zbog kojeg se u slučajevima vršnjačkog nasilja preporuča izbjegavati posredovanje je njegova neučinkovitost u zaustavljanju nasilništva.

KAKO PREPOZNATI NASILNIKA?

Nasilnici imaju potrebu osjetiti kontrolu i moć nad drugima te im ponekad nedostaje suosjećanja za žrtve. Prkosni su, sukobljavaju se s odraslim osobama, antisocijalni su i skloni kršenju školskih pravila. Često su skloni ljutnji i „lako eksplodiraju“. Teško se nose s frustrirajućim situacijama. Vrlo često su i sami nasilnici bili žrtve fizičkog zlostavljanja i nasilništva u školi (ili u obitelji). Mogu biti ljuti i uznemireni zbog situacije u školi ili kod kuće. Uglavnom biraju žrtve koje su sitnije, mlađe, slabije, povučenije i pasivnije od njih. Neki nasilnici uopće ne razumiju kako se žrtve osjećaju i koliko im zastrašivanje šteti. Lako se uvrijede i često doživljavaju agresiju prema sebi čak i kad nije prisutna. Napadač ne mora nužno biti uključen u čin nasilja, može biti organizator grupe, tj. poticati i nagovarati druge da se nasilno ponašaju. Obično ne vole školu i

nisu se na nju adaptirali, imaju lošu samokontrolu, neosjetljivi su na osjećaje drugih ljudi. Dok neki nasilnici uživaju u agresiji, osjećaju se sigurnima i prihvaćeni su među vršnjacima, drugi imaju slabiji školski uspjeh, manje su popularni kod svojih vršnjaka i osjećaju se manje sigurnima. U nekim situacijama i sami nasilnici postaju žrtve. Nasilnici uvijek uspiju pronaći način zastrašivanja i zadirkivanja koji će najviše uznemiriti žrtvu; zadirkuju zbog težine, izgleda, boje kose, obitelji, popularnosti, uloženog truda, disleksije, dispraksije, religije, zbog položaja u društvu, ljubomore...

KOJI ZNAKOVI MOGU UPUĆIVATI NA NASILNIČKO PONAŠANJE?

Roditelji čija djeca pokazuju navedene znakove trebali bi razgovarati sa stručnjakom koji će im pomoći u shvaćanju djece i savjetovati ih u prevenciji nasilnog ponašanja.

ZNAKOVI U MALE DJECE I PREDŠKOLSKE DJECE

- napadi bijesa koji traju dulje od 15 minuta i ne može ih nitko smiriti (roditelji, članovi obitelji...) pa im na kraju „popuste“
- ispadi agresije često bez razloga
- impulzivni su, neustrašivi i energični
- konstantno odbijaju pravila i poslušnost odraslima
- nisu vezani uz roditelje; na nepoznatom mjestu ne traže roditelje i ne odlaze do njih
- često gledaju nasilje na televiziji, uživaju u nasilnim temama ili su zlobni prema vršnjacima

ZNAKOVI U ŠKOLARACA

- imaju lošiju pažnju i koncentraciju
- često ometaju školske aktivnosti
- imaju loš uspjeh u školi
- često upadaju u tučnjave s drugom djecom
- na razočaranja, kritike i zadirkivanje reagiraju iznimnom ljutnjom, krivnjom i osvetom
- često gledaju nasilne filmove i igraju nasilne igrice
- imaju malo prijatelja te su često neprihvaćeni zbog svojeg ponašanja
- sklapaju prijateljstva s drugom djecom koja su poznata po agresivnosti i neposlušnosti
- konstantno se suprostavljaju odraslima
- zadirkuju i draže životinje
- osjećaju se frustrirano
- djeluju kao da ne suosjećaju s drugima

ZNAKOVI U ADOLESCENATA

- ne poštuju autoritete
- nedostaje im suosjećanja za osjećaje i prava drugih
- probleme rješavaju nasilnim ponašanjem
- postižu loš školski uspjeh i izostaju iz škole bez razloga isključuju ih iz škole
- uzimaju alkohol i droge
- sudjeluju u tučnjavama, krađama i uništavanju javnog vlasništva

KAKO PREPOZNATI ŽRTVE NASILNIŠTVA?

Nasilnici pronalaze žrtve koje su zbog nečega ranjive ili odskoču od druge djece (boja kože, način hoda, ime, veličina, religija, naočale, obitelj, način odijevanja ...). Često su to tiha, mirna, pasivna, anksiozna, nesigurna i oprezna djeca niskog samopouzdanja. Imaju malo prijatelja koji ponekad i stanu u njihovu obranu. Vrlo su povezani s roditeljima koji se često (ali ne uvijek) može opisati kao prezaštitničke.

ŽRTVE NASILNIŠTVA ČESTO IMAJU I:

- lošije socijalne vještine (ne znaju se „zauzeti za sebe“)
- manjak sigurnosti da potraže pomoć
- manje potpore od nastavnika i drugih učenika
- osjećaj krivnje te smatraju da su sami krivi za to što im se događa
- željnu da se uklope, na bilo koji način

NAJČEŠĆE JE ŽRTVA:

- novo dijete u razredu
- nadareno dijete
- mirno i ljubazno dijete
- dijete koje ima dobar odnos s učiteljem
- dijete nižeg socijalno-ekonomskog statusa
- dijete iz druge etničke skupine
- hendikepirano dijete
- dijete razvedenih roditelja
- dijete žrtva obiteljskog nasilja.

KOJI ZNAKOVI MOGU UPUĆIVATI NA ŽRTVU NASILNIČKOG PONAŠANJA?

Djeca žrtve često pokušavaju to sakriti od odraslih jer se boje da će ih smatrati slabima i kukavicama ili iz straha da će se situacija samo pogoršati. Postoje znakovi koji nam mogu pomoći da prepoznamo/posumnjamo da je neko dijete žrtva školskog nasilništva.

ŽRTVE NASILNIČKOG PONAŠANJA:

- boje se ići u školu i iz nje
- mijenjaju uobičajeni put do škole
- mole roditelje da ih voze u školu
- odbijaju ići u školu

- „bolesni“ su ujutro prije škole, imaju glavobolje ili bolove u trbuhu
- pogoršava im se školski uspjeh
- dolaze kući s potrganom odjećom i oštećenim školskim knjigama
- dolaze kući izgladnjeli (uzet im je novac)
- postanu povučeni, niskog samopouzdanja
- postanu anksiozni, napeti, prestanu jesti
- prijete samoubojstvom ili ga pokušaju
- zaspu plačući, imaju noćne more
- ostaju bez svojih stvari, često „gube“ džeparac
- sve češće pitaju za novac ili počnu krasti (da daju nasilniku)
- odbijaju govoriti o tome što nije u redu
- imaju neobjašnjive modrice, ogrebotine i porezotine
- počnu zastrašivati drugu djecu
- postanu agresivni i depresivni
- počnu markirati
- daju nevjerojatne isprike za navedena ponašanja
- sami provode odmor, a prijatelji iz razreda zbog toga nisu zabrinuti
- ne biraju ih u grupnim sportovima
- traže blizinu učitelja
- nesigurni su i uznemireni ako trebaju izaći pred ploču, pred razred.

KAZALIŠTE POTLAČENIH AUGUSTA BOALA

„Kazalište treba biti zadovoljstvo, ono nam treba pomoći da naučimo više o sebi i o vremenu u kojem živimo. Trebali bismo poznavati svijet u kojem živimo kako bismo ga promijenili nabolje. Kazalište je oblik znanja; ono bi trebalo, a i može, biti način preobražaja društva. Kazalište nam može pomoći da izgradimo svoju budućnost, umjesto da čekamo na nju.“

(Boal A. „Igre za glumce i ne-glumce“)

Augusto Boal (1931 – 2009.), brazilski umjetnik, politički i kulturni aktivist, kazališni redatelj, pisac, tvorac je “kazališta potlačenih”, političkog kazališta namijenjenog promjeni društvenih odnosa. Tijekom 1950-tih i 1960-tih postao je jedna od najistaknutijih ličnosti brazilskog, politički i kulturno, vrlo angažiranog kazališta. Godine 1971. objavljuje svoju knjigu *Kazalište potlačenih*, a iste godine nakon vojnog državnog udara, kao i mnogi drugi brazilski angažirani umjetnici, biva uhićen i mučen te nakon izlaska iz zatvora odlazi s obitelji iz zemlje. Tek se 1986. godine vraća ponovno u Brazil. Boravak u Europi, brojne radionice i prijevodi njegovih knjiga na engleski i francuski pridonijeli su širenju ideje kazališta potlačenih širom svijeta.

Danas se **metode kazališta potlačenih** koriste u gotovo 100 zemalja svijeta. Krenuvši od ideje da se pojača i osnaži uloga kazališta kao umjetnosti koja ima moć društvene promjene, pomiče naglasak s kazališta-kao-predstave, gotovog proizvoda za pokazivanje gledateljima, u kazalište-kao-pokus, kao mjesto gdje gledatelj aktivno sudjeluje u određenju dramskog zbivanja. U kontekstu poetike potlačenih, cilj je pretvoriti ljude – gledatelje, pasivna bića, promatrače unutar kazališnog fenomena, u subjekte, aktivne sudionike, glumce - mjenjače onog što se ispred njih događa. Upravo stoga metode kazališta potlačenih koriste se u svrhu poticajnog djelovanja na ljude u sučeljavanju s aktualnim problemima i iskušavanju različitih rješenja nekog problema koji ih se (do)tiče.

U Hrvatskoj su se metode kazališta potlačenih počele koristiti u vrijeme Domovinskog rata dolaskom inozemnih dramskih pedagoga i praktičara koji su vodili radionice namjenjene psihosocijalnoj pomoći i liječenju ratnih trauma. Brojni su hrvatski dramski pedagozi usvojili metode kazališta potlačenih koje i dalje poučavaju i prenose drugima.

Forum-kazalište čini čovjeka budnim

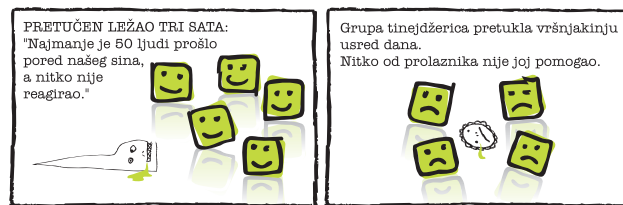
Forum kazalište najčešća je tehnika kazališta potlačenih uz novinsko kazalište, kazalište slika, nevidljivo kazalište i legoslativno kazalište. Tehniku forum kazališta Boal je prvi put primijenio 1973. godine u Peruu, u okviru programa opismenjavanja stanovništva, u kojem je kroz kazališni medij omogućio nepismenima, neobrazovanima i potlačenima da izraze svoje stavove i uvjerenja. Radi se o interaktivnom kazalištu u kojem gledatelji, uz posredničku ulogu džokera, aktivno – pitanjima, savjetima te igranjem uloga – sudjeluju u

rješavanju nekog društvenog, naizgled nerješivog problema. Taj problem uvijek je posljedica nekakva tlačenja te uključuje vidljiva tlačitelja (antagonista) i potlačenog (protagonista). U praksi se pokazuje korisno u scenu uključiti i treću skupinu, a to su svjedoci/promatrači (tritagonisti) koji svojom šutnjom, ravnodušnošću, strahom i pasivnošću omogućuju tlačitelju da nesmetano tlači žrtvu. Forum kazalište postavlja model priču kao problem, a sudionicima pritom jasno postavlja pitanja "Što ja tu mogu?", „Postoji li alternativa?". Važno je u konstrukciji scene da problem koji se prikazuje bude realan/stvaran, da se s njim publika može identificirati te da su otvoreni kanali promjenjiva ishoda priče unutar koje je moguće djelovanje tj. iznalaženje rješenja. Pritom, ne traži se jedno, pravo ili idealno rješenje. Sam Boal vjeruje da je važnije doći do dobre rasprave koja pokreće ljude nego li do dobrog rješenja. Stoga je cilj sagledati priču iz više perspektiva koje otvaraju i više mogućnosti. Upravo na taj način, prelazeći zamišljenu kazališnu rampu, gledatelj-glumac preuzima ulogu protagonista / tritagonista, mijenja dramsko zbivanje, iskušavajući rješenje, iskušava mogućnost promjene - Boalovim riječima, priprema se za zbiljsku akciju. Unutar sigurnog kazališnog prostora, djelujući, gledatelji-glumci imaju priliku promatrati sebe, učiti iskustvom te se pripremati za djelovanje u stvarnom životu kada se suoče sa sličnim/istim problemom. Boal to kaže ovako: „Rasprava, sukob ideja, dijalog, argumenti i protuargumenti sve je to potaknulo, pokrenulo, obogatilo, pripremiло gledatelje za djelovanje u stvarnom životu.“ I upravo transformacija koja se događa u kazališnom prostoru preoblikovanjem gledatelja u protagonista dramske radnje jest ono što gledatelj dobiva i kao

obavezu izlazeći iz kazališne igre; spoznaju o mogućnosti promjene društava, zbilje, stvarnog života. Nakon iskustva forum kazališta, osvješten, ojačan i empatiziran, čovjek se više ne smije samo zadovoljiti interpretacijom različitih društvenih problema, već se treba uhvatiti u koštac s njima, treba uvjeriti vlasti i zahtijevati od njih da pitaju/uključe svoju publiku/glasače/građane kao „protagoniste svojih života“.

FORUM-KAZALIŠTE, METODA NENASILNOG RJEŠAVANJA PROBLEMA

Forum-kazalište u mnogočemu možemo povezati s temom nenasilnog rješavanja sukoba, iako je prije riječ o jednoj prilično djelotvornoj metodi nenasilnog rješavanja raznih problema poput nepravde i tlačenja koje može eskalirati nasiljem.



Naime, u terminologiji forum-kazališta govorimo o **tlačitelju**, **potlačenom** i **tlačenju**. Tlačenje definiramo kao ugnjetavanje, podvrgavanje nasilju, grubom pritisku. Tlačenju je imanentan neki oblik sukoba ukoliko sukob definiramo kao pojam koji

označuje otvoreno neprijateljstvo, spor, prepirku, svadu, psihičku borbu koja se javlja prilikom istodobnog djelovanja oprečnih nagona, poriva i izvanjskih ili unutrašnjih zahtjeva (prema Anić V., „Veliki rječnik hrvatskog jezika“).

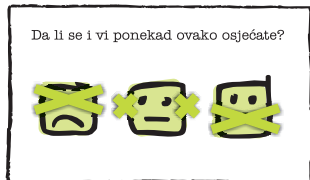
Tlačitelj, onaj koji vrši neku opresiju, agresiju, tlačenje, jest u sukobu s potlačenim. Potlačene su pak one osobe ili grupe koje su socijalno, kulturno, politički, ekonomski, rasno, seksualno ili na bilo koji drugi način zakinite za pravo dijaloga (prema Deklaraciji o načelima Kazališta potlačenih). Pritom termin „nasilje“ upotrebljavamo kako bi označili posljednju razinu tlačenja. Kroz metodu forum-kazališta pokušavamo preventivno djelovati na tlačenje kako bi konstruktivno riješili sukob i izbjegli nasilje, te zaštitili žrtvu – potlačenog. Ukoliko je scena postavljena na način da se prikaže tijek tlačenja koji će kulminirati nasiljem, cilj forum-kazališta je iznaći prolaze, otvoriti puteve oslobođenja, kanale u kojima publika može djelovati i mijenjati tijek događaja, u kojima nije samo svjedok tragedije već protagonist dramske radnje. U suprotnom, ukoliko se prikaže samo posljednja razina tlačenja tj. nasilje, gledatelj-izvođač biva razoružan u djelovanju, biva postavljen pred zid rezignacije što ga u potpunosti demobilizira.

Kroz igranje forum-kazališta uvježbavamo i otvaramo **komunikaciju**, a komunikacija je osnova svakog pozitivnog rješavanja sukoba. Međunarodna organizacija Kazališta potlačenih unutar Deklaracije o načelima navodi: „Kazalište potlačenih temelji se na principu da bi svi ljudski odnosi trebali biti dijaloške prirode: između muškarca i žena, rasa, obitelji, grupa i nacija, dijalog mora prevagnuti. U stvarnosti, svi dijalozi teže k tome da postanu monolozi koji stvaraju odnos

tlačitelja i potlačenih. Poznavajući takvu stvarnost, glavni princip kazališta potlačenih jest da pomogne povratku dijaloga među ljudskim bićima“ (Krušić, V., Ne raspravljaj, igrāj!“).

Putem metode forum-kazališta vježbamo i razvijamo **socijalne vještine**, osvještavamo svoje potrebe, prava i želje bez ograničavanja sličnih potreba, prava i želja drugih osoba. Upravo taj proces događa se u izvedbi forum-kazališta na dvije razine; onoj realnoj u kojoj je gledatelj pozvan da na osobnoj razini promisli što i kako bi učinio u određenoj nepovoljnoj situaciji pritom preispitivajući svoje osobne stavove, želje i potrebe te na drugoj razini u kojoj kao gledatelj-glumac, ulazeći u „tuđe cipele“ i u samo dramsko zbivanje, ima priliku isprobati svoje djelovanje.

U svojoj izvedbi forum-kazalište „koristi“ metodologiju konstruktivnog rješavanja sukoba; problemi se razmatraju otvoreno, aktivno se traže rješenja, a pritom nisu dopuštene provokacije tj. „nasilne“ intervencije. Nadalje publika je pozvana da zaista prati i sluša ono što se pred njima događa, kao i da slušaju i čuju jedni druge. Pritom, svatko je pozvan i ima priliku dati svoj doprinos bilo ulaženjem u scenu kao gledatelj-glumac ili tek komentiranjem onog što se događa, iako u tom slučaju možemo ga forumski pozvati i reći : „Ne raspravljaj, igrāj!“.



FORUM-KAZALIŠTE NA DJELU

Unutar projekta "Tko ne djeluje sudjeluje" provedenog u nekoliko zagrebačkih osnovnih i srednjih škola početkom školske godine 2013/2014., nastala je forum-priča "Ja ne bih u školu" inspirirana novinskim člankom koji otkriva priču o dvanaestogodišnjoj djevojčici koja je proživljavala svakodnevno maltretiranje i tlačenje od strane svojih školskih kolega samo zato što je siromašna; nije imala Diesel traperice, Nike tenisice i nije posjedovala iPhone. "Tko ne djeluje - sudjeluje", osmišljen je kao projekt aktivnog uključivanja učenika osnovnih i srednjih škola te njihovih nastavnika u suzbijanje diskriminacije, zaštitu ljudskih prava te prevenciju nasilja među djecom i mladima putem tehnika kazališta potlačenih i ostalih tehnika dramske pedagogije. U projektu je provedeno 8 izvedbi forum-priče s 8 različitih učeničkih i nastavničkih skupina te dvodnevna forum radionica. U projektu je učestvovalo 204 korisnika.

Projekt je podržan od strane Ureda za ljudska prava Grada Zagreba.

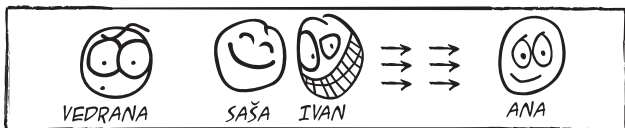
FORUM-PRIČA "JA NE BIH U ŠKOLU"



Nedjelja je navečer. Ana je preplašena i uplakana. Moli tatu Ljubu da joj dopusti da sutradan ne ide u školu. Objašnjava mu da nije naučila biologiju jer nije stigla. Tata joj ne vjeruje. Sumnjivo mu je jer ovo nije prvi put da pokušava izbjeći školu. Upita postoji li još neki razlog zašto ne želi u školu, možda joj se opet neki učenici rugaju. Ana se slomi i priznaje ocu da je kontinuirano maltretiraju, rugaju joj se, vrijeđaju je i ismijavaju, a sve zato što su siromašni pa nema iPhone i Diesel traperice.

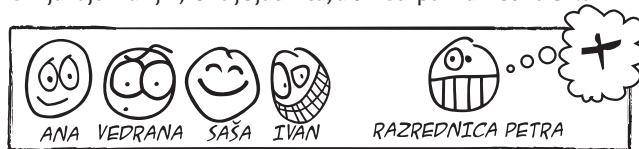


Otac ne može vjerovati da upravo to može biti uzrok izrugivanja. Pokušava je smiriti govoreći joj da mora biti jaka i mora pokušati ignorirati uvrede, ali mora biti i odgovorna i preuzeti svoje obaveze, dakle, mora ići u školu.



Ponedjeljak ujutro u razredu. Ana sjedi sama u klupi. Iza nje sjede djevojčica Saša i Ivan, razredna „elita“. Tu je i Vedrana, pasivna učenica koju načelno ne zanima što se događa. Čekajući razrednicu, Saša i Ivan se smiju i pospordno, glasno komentiraju kako je Ana opet dobila jedinicu iz biologije, toliko je "...jadna i glupa. Ona bi ipak trebala znati što je plijesan, pa

živi u plijesni!" Ana čuje sve što govore, okrene se i nemoćno pokuša reagirati i usutkati ih. Oni je ignoriraju i još jače ju ismijavaju. Za njih, ona je jadnica, a oni su ipak razredna elita.



U učionicu ulazi razrednica i kad čuje kako opet pričaju o „eliti“, odluči im zadati zadatak „Tajni anđeo“. Do sljedećeg razrednog sata, za tjedan dana, trebaju za osobu čije su ime izvukli na papiriću, učiniti neko dobro djelo. Saša šapće Ivanu da je izvukla Anu i da ima super plan. Ivan se čudi i pomalo je nesiguran, ali prihvaća Sašinu psinu.



Na razrednom satu, razrednica upita za Tajnog anđela. Ivan je izvukao Vedranino ime i pomogao joj u rješavanju zadaće iz matematike. Saša je bila Anin tajni anđeo. Ponosno i pomalo naivno objavljuje svoje dobro djelo. Budući da svi znaju kako je Ana tako strašno siromašna i kako su joj potrebni novci, pokrenula je humanitarnu akciju za pomoć Ani, pa da si napokon nešto kupi!

Ana je užasnuta. Uplakana izlazi iz razreda.

Nakon odigrane forum priče uslijedio je kratak razgovor s publikom (učenicima i nastavnicima) o viđenom te aktualizacija priče tijekom koje su se, gotovo bez iznimke, složili da je priča uvjerljiva, a problem realan i čest u školskoj svakodnevnici. Problem su definirali kao maltretiranje i diskriminaciju učenice lošijeg materijalnog statusa.

Nadalje, složili su se da žele pokušati zaštititi žrtvu te isprobati postoje li intervencije, akcije iz pojedinih likova u priči koje bi spriječile prikazano tlačenje i njegovu kulminaciju.

DŽOKER RAZGOVOR ZAPOČINJE UPUĆUJUĆI PUBLICI SLJEDEĆA PITANJA:


- Je li problem “realan” tj. poznat, prepoznatljiv u životu?
- Je li priča razumljiva?
- Je li tlačenje vidljivo?
- Je li jasno tko je žrtva, a tko tlačitelj(i)?
- Je li nam stalo do žrtve, želimo li je zaštititi?


Nakon što je publika definirala uloge (tlačitelja, potlačenog i moguće pomagače tlačitelja ili potlačenog) te se složili da žele pokušati situaciju promijeniti, objašnjena su im pravila “igre”, tj. na koji način se mogu uključiti i promijeniti ishod priče, uz važnu napomenu da jedini lik kojeg ne mogu zamijeniti jest lik tlačitelja. Pritom iz drugih likova mogu pokušati utjecati na njegovo ponašanje.

U izvedbi forum-priče je učestvovalo

 osnovne škole

 srednje škole

 učenički dom

 županijska stručna vijeća
nastavnika hrvatskog jezika i književnosti

Ukupno: 204 korisnika

Razina uključenosti učenika i nastavnika bila je iznimna, a predložena rješenja problema, u većini izvedbi, razborita i odlučna. Jedno od najčešćih mjesta intervencije bio je lik oca Ljube koji bi se u interpretaciji učenika, a posebice nastavnika, trebao postavljati više zaštitnički prema kćeri, jasnije ju podržati i s njome, uz pomoć razrednice i stručnih službi škole, riješiti problem. Otac bi pritom trebao biti zainteresiraniji, nježniji i odlučniji. Nadalje razrednica je čest lik na kojeg učenici interveniraju na način da jasnije i odlučnije pokaže zašto prikazano ponašanje nije prihvatljivo, što znači poštivati druge i drugačije, uvažavati svako ljudsko biće. Nadalje od nje se očekuje da potraži pomoć stručnih suradnika i ravnatelja te da

pozove roditelje učenika tlačitelja i suoči ih s roditeljima učenice žrtve. Ivana, Sašinog prijatelja, uglavnom su definirali kao pomagača tlačiteljice pa utoliko se na njega nije moglo intervenirati, ali su neki učenici uvidjeli mogućnost njegove promjene ukoliko ga razrednica pozove da pomogne Ani ili ukoliko Ana sama zatraži njegovu pomoć.

Zbog svoje pasivnosti u sceni, publika često ni ne primjećuje Vedranu. Kada je aktiviraju vide je kao potencijalnu pomagačicu potlačene. Potpuno prirodno, ukoliko joj Vedrana priđe i zaštiti ju, Anin lik se ojačava i lakše se odupire tlačenju.

Česte su intervencije i na Anin lik, a polaze od činjenice da Anu treba ojačati iskrenim razgovorom s ocem, s razrednicom te školskim psihologom. Ana se treba zauzeti i sama za sebe te ne smije dopustiti da je netko toliko kontinuirano vrijeđa. Od Ane se traži reakcija, možda nesigurna i tiha, ali odlučna.

Budući da je ova priča igrana i u dvije škole za učenike s teškoćama u razvoju, bilo je iznimno inspirativno i vrijedno vidjeti na koji način učenici reagiraju, kako suptilno osjećaju nepravdu koja se pred njima odigrava te koliko odlučno i srčano žele zaštititi potlačenu.

OPĆA PRAVILA FORUM - PRIČE:

- u traženju rješenja prikazanih problema ne može se koristiti nasilje
- rješenja moraju biti realna, vjerojatna, a ne “čarobna”
- gledatelji mogu intervenirati na sljedeće načine:
 - a. mogu postavljati pitanja likovima na sceni i ispitati njihovu motivaciju
 - b. mogu sugerirati i zadati nove zadatke likovima
 - c. mogu intervenirati zamjenom likova na sceni tj. ulaženjem u pojedini lik
- gledatelji mogu igrati sve likove i mijenjati njihova ponašanja, osim lika tlačitelja
- ulazeći u lik, gledatelji ne mogu mijenjati osnovni karakter lika koji igraju

ZAŠTO PREVENCIJA NASILJA METODOM FORUM KAZALIŠA?

- učenicima se na njima zanimljiv način postavlja pitanje, prikazuje problem koji im je poznat i blizak ,a time potiče osvještavanje problema i identifikaciju s likovima
- kroz formu forum kazališta pozivamo na dijalog, djelovanje i iznalaženje različitih rješenja nenasilnim putem
- učenike potičemo na uočavanje i promišljanje moralno dvojbenih i problematičnih situacija, a potičući iskustveno učenje, pozivamo na empatiju.
- učestvovanje u forum izvedbi ojačava učenike, posebice učenike koji su u svojoj sredini osjetili tlačenje te ih motivira da se zauzmu za sebe
- učenicima ukazujemo da u određenim životnim situacijama ne smiju biti pasivni promatrači, već mogu i moraju kao građani, ali i kao ljudi reagirati, djelovati i mijenjati stvari
- razvijamo međusobno poštovanje, samopoštovanje i socijalne vještine kod učenika

ŽELITE SE UKLJUČITI I NAUČITI VIŠE?

U svrhu upoznavanja, ali i produblivanja spoznaje o metodi forum kazališta, Savjetovalište organizira i dvodnevne radionice forum - kazališta. Radionica je koncipirana kao intenzivan edukacijski trening. Sastoji se od niz igara i vježbi preuzetih iz dramske pedagogije kao i specifičnih Boalovih vježbi. Ukratko vježbe su podijeljene u nekoliko skupina:

- niz vježbi za upoznavanje sudionika te njihovo zbližavanje, stvaranje povjerenja, otvorenosti, razvijanje verbalne komunikacije, mimike i pokreta, osvještavanje pozicija moći, te osvještavanje agresivnosti u sebi
- vježbe kazališta skulptura/slika
- priprema forum scene i javna izvedba iste

Sve zainteresirane za forum radionice molimo da se jave na mail info@savjetovaliste.hr.

KORIŠTENA LITERATURA:

1. Ajduković, M., Pečnik, N. (2007).

Nenasilno rješavanje sukoba, 5. izdanje, Zagreb: Alinea.

2. Anić, V. (2005).

Veliki rječnik hrvatskog jezika, 5. izdanje, Zagreb: Novi Liber

3. Boal, A. (2009).

Igre za glumce i ne-glumce. Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj – Pili-poslovi d.o.o.

4. Buljan – Flander, G. (ur.) (2010).

Nasilje među djecom. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba.

5. Coloroso B. (2004).

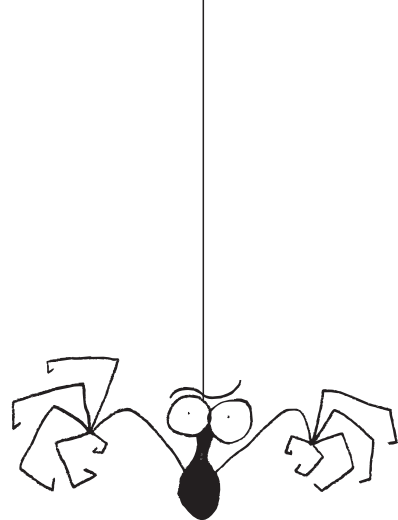
Nasilnik, žrtva i promatrač, Zagreb: Bios

6. Krušić, V. (ur.) (2007).

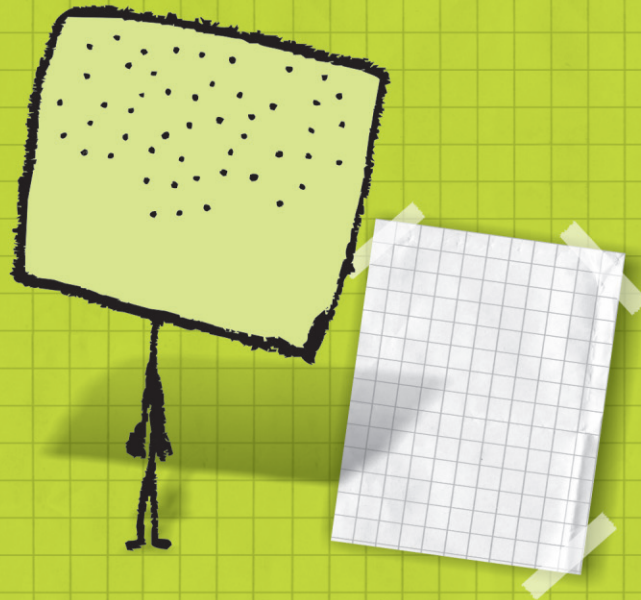
Ne raspravljaj, igranj! Priručnik forum-kazališta. Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj – Pili-poslovi d.o.o.

7. *Nenasilno rješavanje sukoba*,

http://www.obiteljskicentarkzz.hr teme/02/nenasilno_rjesavanje_sukoba.html, pristupljeno 18.12.2013.



Forum-kazaljke



Ova brošura je nastala uz financijsku pomoć Ministarstva socijalne politike i mladih.

